

Σχόλιον

Suomen Bysantin Tutkimuksen Seura ry:n jäsenlehti
Medlemsblad för Sällskapet för Bysantinsk Forskning rf.

1/2020

Σχολιον α', ζφκθ'

20. Vuosikerta/Årgång

Jäsenlehti perustettu v. 2001/Medlemsblad sedan år 2001

Julkaisija/Utgivare:

Bysantin tutkimuksen seura ry/Sällskapet för bysantinsk forskning rf.

SISÄLLYS

Päivi Salmesvuori	<i>Bysantti, politiikka ja korona keskellämme</i>	1
Annika Asp	<i>Historiallista kansatutkimusta Anthony Bryerin jalanjäljillä: Mitä Bysantin tutkijan kuuluu tietää itäisen Mustanmeren asukeista?</i>	3
Antti Lampinen	<i>Kirja-arvostelu</i> <i>Maijastina Kahlos: Roomalaiset ja barbaarit</i>	8
Maijastina Kahlos	<i>Kirja-arvostelu</i> <i>Ilkka Syväanne: Military History of Late Rome 425–457</i>	16

Toimitus/Redaktion:

Juho Wilskman: juho.wilskman(at)helsinki.fi

Taitto/Ombrytning

Vesa Vahtikari

Puheenjohtajan tervehdys

Bysantti, politiikka ja korona keskellämme

Hagia Sofia oli Rooman valtakunnan ensimmäisiä kristillisiä katedraaleja, todennäköisesti vain Rooman Lateraanikirkko on sitä vanhempi. Se on ehkä tunnetuin bysanttilainen rakennus ja vuoteen 2020 Unescon maailmanperintökohde. Se toimi kristillisenä kirkkona vuoteen 1453 asti, jolloin osmanivalloittajat muuttivat sen moskeijaksi. Vuonna 1935 se muutettiin museoksi osana Turkin silloisen presidentin Mustafa Kemal Atatürkin (k. 1938) ajamaa uudistamispolitiikkaa. Vuoden 2020 heinäkuussa Turkin presidentti Recep Tayyip Erdoğan päätti muuttaa Unescon suojelukohteen museosta moskeijaksi. Tämä teko on kirjoittanut harvinaisen vahvat poliittiset kannanotot tutkijamaailmasta.

Bysantin tutkimuksen seuran johtaja John Haldon ja koko Bysantin tutkimuksen yhteisö ilmaisi poikkeuksellisen kovin sanoin mielipiteensä Turkin presidentin toimista. Haldon syyttää Erdoğania poliittisesta opportunistista, jolla tulee olemaan kauaskantoiset seuraukset. Hagia Sofia on yksi esimerkki Kreikan ja Turkin välejä kiristäneistä viimeaikaisista tapahtumista itäisellä Välimerellä. Tapahtumien joukossa juuri sillä on valtavan suuri symbolinen ulottuvuus, jonka hahmottamisessa Bysantin tuntemus on keskeinen.

Elämme suuren kriisin keskellä pandemian vuoksi. Korona on vaikuttanut kaikkien elämään ja tilanne ei vähään aikaan muutu. Yritämme sopeutua ja selvitä. Useimmat poliitikot keskittävät voimansa siihen, että maat selviäisivät mahdollisimman hyvin kriisistä. Samaan aikaan osa poliitikoista jatkaa vahvasti omien etujensa ajamista ja ruokkii vihatekoja. Aivan lokakuun lopussa Turkkiä ja Kreikkaa, erityisesti Aegean ja Marmaran alueita, ravisteli voimakas maanjäristys. Kymmeniä ihmisiä kuoli ja rakennuksia sortui. Kiristyneet suhteet pantiin syrjään ja maiden johto lupasi vastavuoroisesti toisilleen tukea. Ihmisyyys ja myötätunto nousivat kiistojen sijaan. Kriisien keskellä tämä luo toivoa, hädän hetkellä ymmärrys ja sydämen sivistys voittavat.

Päivi Salmesvuori

Historiallista kansatutkimusta Anthony Bryerin jalanjäljillä: Mitä Bysantin tutkijan kuuluu tietää itäisen Mustanmeren asukeista?

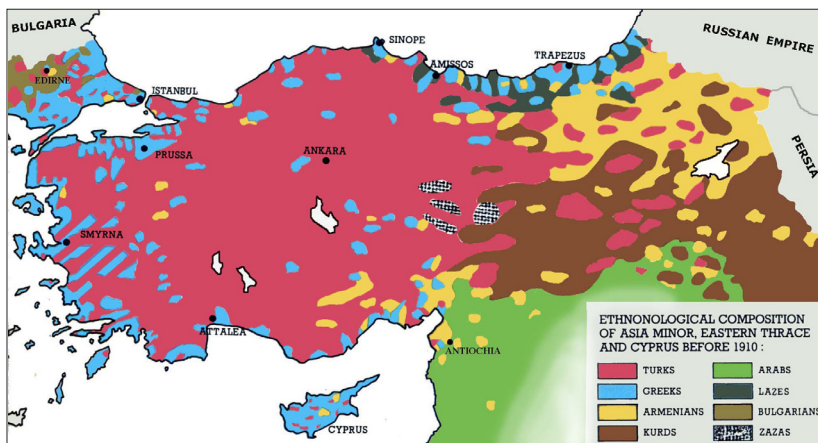
Annika Asp

Bysantin tutkijan elämä ei aina ole helppoa, mutta tylsäksi se ei koidu milloinkaan. Bysantin aikakautta ja aluetta tutkaillessa voi päätyä yllättäviin tilanteisiin, kuten uusien termien määrittelyyn suomenkielen sanastoon. Tämä osui ensimmäiseksi haasteeksi kirjoittaessani tätä artikkelia Mustanmeren rannikon kansasta, jota historiallisesta näkökulmasta tähän asti on tutkinut ainoastaan Birminghamin yliopiston edesmennyt professory Anthony Bryer. Lontoossa koronaviruksen aikana kotiarestissa allekirjoittaneella ei ole ollut kattavaa pääsyä suomalaisiin tietokirjoihin, joten lukija oikaiskoon, mikäli oletan väärin, että suomalaisessa tietotirjallisuudessa ei ole yhtenäistä termiä itäisen Mustanmeren alueen Pontisilla vuorilla asuville lazeille.

Yhtenäisen käsitteen muodostaminen vaatii määrittelyn ja päätöksen siitä, mikä katsotaan alkukieliseksi käsitteeksi. Tässä artikkelissa käytettäköön neutraaleimmaksi katsomaani termiä *lazit* /lazin kieli, joka myös on löyhin mahdollinen määritelmä. Se perustuu turkin kielen sanaan *Laz*, monikossa *Lazlar*. Lazin kielellä termi tunnetaan sanalla *Lazuri*. Georialaiset käyttävät nimitystä *Tšan*. Maantieteellisin perustein erisnimien taustana voisi myös käyttää termiä *Lazistan*, joka Osmanivallan aikana tarkoitti Itäisen Mustanmeren alueella olevaa aluetta, jolla termillä ”Laz” kutsuttuja yksilöitä erityisesti esiintyi. Lazin kieltä puhuviin viittaaminen kansana voi johtaa kielipoliittisiin hankaluuksiin Georgiassa ja Turkissa, eikä käsite ole helposti määriteltävissä, sillä termi ”Laz” voi viitata joko lazin kieltä puhuviin tai yleisemmin Mustanmeren rannan asukkaisiin kieleen katsomatta. Itse olen itäisen Mustanmeren historiaa tutkiessani huomannut, että tämä määrittely hankaluus ei suinkaan ole uusi asia.

Aloitetaan tästä päivästä. Lazin kieli kuuluu eteläkaukasialaisiin kieliin, joita myös saatetaan kutsua kartvelilaisiksi tai iberisiksi. Näihin kuuluvat georgian, svanin ja mingrelin kielet. Lazin kieli on lähiten sukua mingrelin kielelle ja sitä on myös kutsuttu mingrelin murteeksi. Lazilla, mingrelillä tai svanilla ei ole virallista vähemmistökielen asemaa Georgiassa eikä Turkissa, ja niiden asema katsotaan uhanalaiseksi. Mingreliä ja svania puhutaan lähinnä Georgiassa. Niiden puhujat kokevat painetta siirtyä käyttämään valtakieltä eli georgiaa. Lazin kielen asema on eri, sillä sen puhujat sijoittuvat lähinnä Turkkiin ja näin valtakielenä on turkinkieli, joka ei ole kielellisesti sukua lazin kielelle.¹

¹ Georgian pieni lazinkielinen vähemmistö sai näkyvyyttä vuoden 2007 Euroviisuissa, joissa Georgian edustaja oli laz-taustainen Sopho Khalvashi.

Vähä-Aasian etnisiyyksiä ennen vuotta 1910. Lähde: Wikimedia Commons.

Georgian rajan lisäksi lazin kielen puhujat erottaa georgialaisista kielisukulaisistaan uskonto. Nykyisin lazin puhujat ovat Turkissa muslimeja. Kuten suurin osa turkkilaisista, kurdit mukaan luettuna, he seuraavat sen sunnalaista suuntausta. Lazia pääsee lähinnä kuulemaan itäisimmän Mustanmeren vuoristokylissä Rizen kaupungin ja Georgian rajan välillä. Näiltä alueilta lazin puhujia on muuttanut suurissa määrissä Istanbuliin ja muihin Turkin rannikon suurkaupunkeihin. Lazia puhuvat ovat Turkin vähemmistöistä hallituksen kannalta helpoimpia ja he pitävät matalaa profiilia. Vasta viime aikoina lazin puhujien keskuudessa tietoisuus kielen arvosta vähemmistökielenä on lisääntynyt. Lazia puhuvien yhteisö on Internetin ja kieltentutkimuksen turvin edistänyt tietoisuutta lazin kielestä ja sitä puhuvien kulttuurista.

Lazia puhuvien asuttama alue Rizestä itään on hyvin eristäytynyttä. Korkeat vuoret erottavat laaksot toisistaan ja muusta mannermaasta. Vehreät maisemat ovat verrattavissa Alpeihin, ja kulkuyhteydet ovat hankalia. Talvisin vuoristoon ei ole pääsyä. Vasta 1970-luvulla rakennettu valtatie Istanbulista Georgian rajalle mahdollisti nopeat kulkuyhteydet ja Istanbuliin muuttaneiden perheiden viikonloppuvierailut kotiseudulleen. Yleinen tapa päästä rotkojen ja vuoristopurojen yli jyrkille rinteille rakennettuihin taloihin ovat narujen varassa roikkuvat korit, joissa kuljetetaan kaikkea ostoksista ihmisiin. Selkään sidottavat valtavat korit ovat myös yleinen kantomenetelmä ja niissä näkee kaikkea lapsista teelehtiin. Teeviljelmät ovat yleinen näky Itä-Turkin rinteillä, hasselpähkinöiden ja maissin lisäksi. Joskus helpoin tapa viljelyksillä työskentelyyn on itsensä puuhun sitominen ja siitä roikkuen viljelysten työskentäminen.

Vuodenajat rytmittävät elämää alueella, ja vuoden tärkeitä kokokohtia on keväällä siirtyminen kesälaitumille (*yayla*). Yaylalle nousu kuuluu tärkeisiin kulttuuritapahtumiin

niillekin perheille, jotka kauan sitten ovat siirtyneet muihin ammatteihin, ja perheet yleensä palaavat muualta Turkista kotiseuduilleen sitä juhlistamaan. Rannikolla kalastus on yleinen elinkeino, ja alue on tunnettu anjoviksistaan (*hamsi*) vuosisatojen ajan. 1300-luvun alulta on säilynyt kirje, jossa Konstantinopolista Trebizondin hoviin muuttanut Konstantinos Loukites sai pyynnön entiseltä opettajaltaan lähettää kuuluisia säilöttyjä anjoviksia seuraavalla italialaisella kauppalaivalla.

Mustanmeren anjovikset ovat antaneet nimen toiselle samalla alueella puhuttavalle vähemmistökielelle, hemšin -armenialle, joka on vanhahtava muoto läntisestä armenian kielestä. Eristyneen alueen keskellä korkeiden vuorten laaksoissa kielet ja murteet ovat saaneet kehittyä omissa rauhassaan. Kolmas samalla alueella puhuttava vähemmistökieli on kreikankielen murre, *romaika*. Se on säilyttänyt eräitä antiikin kreikan muotoja ja kiehtoo näin kielitieteilijöitä. Sen puhujat Turkissa ovat nykyisin lähinnä muslimeja. Kristityt romaikan puhujat siirrettiin Kreikkaan vuoden 1923 kansainvaihdon yhteydessä, missä lähtijät ja jääjät määriteltiin uskonnon perusteella. Laz, romaika ja hemšin saivat kehittyä omissa rauhassaan viime vuosisadalle saakka, jolloin Turkin valtion koulujärjestelmä ja television yleistyminen ovat tuoneet turkkikielen valtakieleksi syrjäisimpiinkin koteihin. UNESCO luokittelee Lazin kielen uhanalaiseksi kieleksi ja arvoi sen puhujien määräksi 130 000 vuonna 2001; muut arviot vaihtelevat 22 000 ja 250 000 välillä.

Turkissa sanalla Laz on toinenkin merkitys, ja tässä kohtaa asia hankaloituu. Sanaa Laz käytetään löyhänä yleisnimityksenä viitaten Mustanmeren asukkaisiin. Siihen liittyy voimakkaita humoristisesti tai lievän negatiivisesti sävyttyneitä ennakkoluuloja. Lazit esiintyvät usein komedioissa outoa turkin murretta puhuvina, yksinkertaisina ”juntteina”, jotka samanaikaisesti ovat ovelia ja monimutkaistavat helppoja asioita turhaan. Koomiset lazilais-hahmot ovat olennainen osa turkkilaista kulttuuria. Useimmiten nimeltään Temel tai Dursun, hupaisa isonenäinen Laz-hahmo syö anjoviksia, maissileipää ja lehtikaalia, tanssii villisti kemençe-viulun säestyksellä ja reagoi eri tilanteissa käsittämättömillä tavoilla.²

Lazeihin liittyvä stereotypia muistuttaa monia muita yleisiä vähemmistöihin kohdistuvia ennakkoluuloja, mutta siitä puuttuu usein vähemmistöihin kohdistuva vihamielisyys. Tämän tyyppillisen kuvauksen on katsottu johtuvan lazien erilaisuudesta. He eivät ole pohjimmiltaan kunnan turkkilaista valtaväestöä, mutta tuon ennakkoluulon hyvätahtoinen omaksuminen voidaan myös katsoa tavaksi omaksua lazit osaksi valtakulttuuria sen sijaan, että heidät tunnustettaisiin omaksi yhteisökseen. Vasta viime aikoina lazien kieltä puhuvat ovat pyrkineet

² Hyvän esimerkin tarjoaa vuoden 2012 turkkilaiselokuva *Laz Vampir Tirakula*, joka nimeään myöten irvaillee laaseihin liittyvillä kliseillä.

omaksumaan yhteisnimityksen lajit kuvaamaan itseään yhtenäisenä ryhmänä, jolla on oma kielensä ja kulttuurinsa.

Mustanmeren rannikkolaiset, jotka eivät puhu lazin kieltä, eivät yleensä toivo itseään mielletävän lazeiksi, vaan käyttävät itsestään termiä *karadenizli* (mustanmerenrannikkolainen). Näin termi lajit mielletään käsitteenä, jota on käytetty kuvaamaan muita ja joista on pyritty eriytymään. Mustanmeren rannikolla sanalla laz kuvaillaan usein omasta alueesta itäänpäin asuvia, ja vasta lazinkielisten sydänmaiden asukkaat Rizestä itään käyttävät itsestään termiä laz. Mitä jos tämä pätee myös lähteisiimme?

Lazien historiasta on vain ulkopuolisten kirjoittamia kirjallisia lähteitä, ja lazin kieli on kirjakielenä nuori. Lazeja kohtaan on aina kohdistunut ennakkoluuloja. Asiaa ei auta, että lazien itsensä kirjoittamia lähteitä ei ole säilynyt. Lazit ovat vuosisatojen saatossa kiinnostaneet lähinnä etnografeja, antiikin Arrianuksesta 1800-luvun kansantutkijoihin. Vasta viime vuosisadan lopulla Anthony Bryer tutki lazien historiaa. Mutta olivatko lajit milloinkaan yhtenäinen kansanryhmä? 1100-luvulle saakka nyky-lazeja vastaavat ihmisryhmät tunnettiin historiallisissa lähteissä kahtena erillisenä ryhmänä nimillä lazit ja tšanit, joista jälkimmäinen on jäänyt georgian kielen nimitykseksi lazeille. Bryer osoitti, kuinka aikaisimmissa antiikin lähteissä lazien kotialue oli nyky-Georgiassa Abhasian rannikolla, josta nämä ovat vähitellen siirtyneet etelämmäksi nykyiseen Itä-Turkkiin.

Tässä vaiheessa on aiheellista selvittää, miten lazit liittyvät Bysantin tutkimukseen. Lazeilla oli olennainen osa Trebizondin keisarikunnan muodostumisessa mutta myös siinä, miten Konstantinopolin bysanttilaiset siihen suhtautuivat. Myöhäisbysanttilaisia lähteitä tutkiessa lazeihin kohdistuneet ennakkoluulot tulevat pian ilmi. Lazeja pidettiin takapajuisina eikä oikeina kunnan bysanttilaisina. Palaiologos-keisarit kutsuivat Trebizondin hallitsijoita ”lazien hallitsijoiksi” tai peräti lazeiksi, vaikka Trebizondin hallitsijat olivat bysanttilaista Komnenos-sukua ja useiden avioliittojen kautta sukua Palaiologoksille. Konstantinopolilaisissa lähteissä lazit-termiä käytettiin usein yleisnimityksenä Mustanmeren rannikon asukkaista. Kuulostaako tutulta?

Konstantinopolilaislähteitä tutkiessa laz-termiin kohdistuvat ennakkoluulot ovat vakavuusasteeltaan samaa luokkaa kuin nykyturkkilaiset käsitteet: irvailevia, mutta eivät avoimen vihamielisiä. Pahempi loukkaus trebizondilaista kohtaan olisi ollut kutsua häntä persialaiseksi, mikä ilmaisi, että nimityksen kohde ei millään tavalla ollut kunnan bysanttilainen. Lazit-termi saattoi siis olla tietyn määrin samankaltainen kuin nykyturkkilainen käytäntö, jossa sana löyhästi kuvaa tietyn alueen asukkaita, joita yhdistivät tietyt kulttuuripiirteet, mutta on ennenkaikkea maantieteellinen käsite.

Mielenkiintoista on, että nimenomaan laz tuli yleisnimeksi Mustanmeren rannikon asukkaille eikä esimerkiksi hemšin-armeniaa tai romaika-kreikkaa puhuviin viittaava termi.

Tämä yleisnimitys ei ole käytössä pelkästään Turkissa, vaan pätee myös Kreikassa Pontisilta vuorilta vuoden 1923 kansainvaihdon yhteydessä eri puolille Kreikkaa muuttaneihin kristittyihin, joita kutsutaan yleisesti nimellä ”Lazoi”. Se on järkeenkäypää, mikäli yleisnimitys juontaa bysanttilaisajoilta. Kreikkaa puhuvat olivat valtaväestöä, ja armenialaisia oli joka puolella, kun taas lazia puhuvat rajoittuivat Pontisten vuorten alueeseen. Mutta kuinka vanha tämä yleisnimitys on?

Nykyisin lazit-nimitystä käytetään usein yleisnimityksenä omasta alueesta itään asuvasta kansasta – nimitystä käytetään samalla logiikalla Istanbulista Rizeen saakka kunnes saavutaan varsinaisille Lazin kielen puhujien alueille. Varhais-Bysantin aikana tämä Pontisten vuorten alue oli rajamaata Bysantin ja Persian välillä. Näin lazit muodostivat Bysantin näkökulmasta kansan, joka oli valtakansasta itään ja asui vuoristoalueilla, jotka määrittivät rajavyöhykkeen. Lazinkielisten maantieteellinen sijainti saattoi näin ollen muodostaa perusteen yleisnimitykselle, mutta alueen sijainti varhais-Bysantin alueiden raja-alueilla saattaisi selittää, miksi siihen liittyi ennakkoluuloja. Lazia puhuvat eivät alunperin olleet kristittyjä, lazilaisalueet olivat vaikeasti hallittavia ja näin ollen heidän lojaalisuutensa Konstantinopolin keisareita kohtaan oli kyseenalainen.

Laz-miehiä 1910-luvulta. Lähde: Wikimedia Commons.

Tämä on ainoastaan allekirjoittaneen hypoteesi, mutta kiehtova sellainen. Voi olla, että laz-sanan käyttö yleisnimityksenä tietyn alueen asukkaisiin ja siihen liittyvä epäluuloisuus ja käsitteen mieltäminen valtaväestöstä vieraana, toisena, on perusbysanttilainen käsite. Tämä ennakkoluuloisuus heijastui bysanttilaislähteissä Trebizondin hallitsijoihin ja myöhäis-Bysanttilaiseen Trebizondin valtioon. Sama ennakkoluuloisuus on periytynyt nyky-Turkin kulttuuriin. Mikäli näin on, nykyisten lazia puhuvien tarve todistaa kuuluvansa kunnan valtaväestöön ja kohottaa oman kulttuurinsa profilia saattaa juontaa vanhoista konstantinopolilaisista ennakkoluuloista.

Kirjallisuutta

- Akkuş, Mehmet. 'A Note on Language Contact: Laz Language in Turkey'. *International Journal of Bilingualism* 23, no. 4 (August 2019): 856–60. <https://doi.org/10.1177/1367006917703458>.
- Bryer, Anthony Applemore Mornington. 'Some Notes on the Laz and Tzan (I).' *Bedi Kartlisa* 21–2 (1966): 174–95 ja 'Some Notes on the Laz and Tzan (II).' *Bedi Kartlisa* 23–4 (1967): 161–68.
- Kutscher, Silvia. *Nomen und nominales Syntagma im Lasischen : eine deskriptive Analyse des Dialekts von Ardeşen*. LINCOM studies in Caucasian linguistics. München: Lincom Europa, 2001.
- Serdar, Ayşe. 'Strategies of Making and Unmaking Ethnic Boundaries: Evidence on the Laz of Turkey'. *Ethnicities* 19, no. 2 (April 2019): 335–69. <https://doi.org/10.1177/1468796817739933>.
- Solomon, Thomas. 'Who Are the Laz? Cultural Identity and the Musical Public Sphere on the Turkish Black Sea Coast'. *The World of Music* 6, no. 2 (2017): 83–113.

Antti Lampinen

Maijastina Kahlos: *Roomalaiset ja barbaarit*. Otava: Helsinki 2020. ISBN 978-951-1-33504-7. 245 sivua. 32,95 €.

Suunnilleen viimeisten kymmenen vuoden kuluessa on julkisessa keskustelussa Suomessa ja muualla tavan takaa käytetty Rooman valtakunnan tuhoa, ”barbaarien invaasioita” ja muita vähintäänkin kyseenalaisia analogioita, kun keskustellaan ajankohtaisista, usein vahvan ideologisesti värityneistä kysymyksistä. Tutkijakunnan velvollisuudeksi on tullut korjata rärkeimpiä vääринymmärryksiä ja jopa tahallisia väärintulkintoja. Suomalaisen tutkijayhteisön keskuudesta on erottunut aktiivisella osallistumisellaan erityisesti dosentti Maijastina Kahlos. Onkin suuri onni, että tämä maamme johtava myöhäisantiikin asiantuntija sekä hyvin aktiivinen ja monialainen antiikin barbaarien tutkija on nyt kirjoittanut suurelle yleisölle suunnatun suomenkielisen yleisesityksen roomalaisten ja barbaareiksi kutsuttujen kansojen vuorovaikutuksesta.

Barbaareista kirjoittamisen vaikeudesta

Kuten tämän arvostelun kirjoittajakin tietää omasta kokemuksestaan, on barbaareista kirjoittamisessa omat haasteensa. Tässä kohtaa voi olla myös paikallaan mainita, että olin myös kirjäkäsikirjoituksen viime vaiheissa mukana eräänä Kahloksen konsultoimista kollegoista. Näin ollen en ole suinkaan täysin puolueeton arvioija, mikä kirja-arvion lukijan on luonnollisesti hyvä tietää.

Eräs ongelma, joka usein tulee esille ”barbaaritutkijoiden” esitellessä tutkimustaan suurelle yleisölle, on että tutkijat ja laajempi lukijakunta käsittävät termin ”barbaari” hyvin eri tavoilla. Kahlos selostaa perusteellisesti johdannossaan ja luvussa 1 (”Keitä olivat barbaarit?”) mitä kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa tällä termillä ymmärrettiin, sekä mitkä olivat termin luomien mielikuvien tärkeimmät teoreettiset tukipilarit. Onkin kiinnostavaa, että antiikissa käytetyt yleistyksykset esimerkiksi ilmaston tai maastonmuotojen vaikutuksesta kansojen luonteisiin muistuttavat edelleen arkipuheessa ajoittain esiintyviä väitteitä, joita ei läheskään aina kyseenalaisteta. Myös ihonvärin merkityskenttä otetaan huomioon, mikä onkin erittäin hyödyllistä ottaen huomioon sen keskeisyyden nykypäivän syrjäntädiskurssille monessa yhteiskunnassa.

Kuten Kahlos aivan oikein toteaa, ihonvärin varaan ei antiikissa ollut rakentunut samankaltaista eriarvoistavaa asetelmaa kuin siirtomaa-ajan orjakaupan jälkeen tapahtui läntisessä maailmassa. Pääasiallinen syy tälle on se, että orjuus antiikissa saattoi kohdata ketä tahansa sodista, velkaantumisesta tai muista elämän onnettomuuksista riippuen. Ihonvärien erilaisuutta ei tarvinnut valjastaa ”luonnollisen” alemmuuden konstruointiin, kuten uuden ajan Euroopassa tapahtui.

Kirjaa lukiessa käy ilmi hyvin pian, että huolimatta aiheen haasteellisuudesta ja monipolvisuudesta Kahlos on luovinut erinomaisen taitavasti teoriakentän ja yleistajuisen kirjoittamisen ristiaallokossa. *Roomalaiset ja barbaarit* soveltuu juuri tästä syystä kumoamaan nykylukijoidenkin keskuudessa vallitsevia stereotypioita ja harhaluuloja, jotka usein ovat populaarikulttuurin kuten elokuvien, sarjakuvien ja nykyään myös rooli- sekä tietokonepelien ruokkimia. Osalla näistä stereotypioista on hämmentävän pitkät juuret. Esimerkkinä voidaan ottaa ajatus nahkaan pukeutuneesta väkivaltaisesta barbaarisoturista, joka monella tavalla kiteyttää kreikkalais-roomalaisen ”septentriografian” eli pohjoisesta kirjoittamisen kuvaston pääpiirteet. Tämä mielikuva on vaikuttanut vahvasti paitsi populaariin kuvastoon, myös vanhempaan tutkimuskirjallisuuteen, länsimaiseen taidehistoriaan, ja moniin muihin kulttuurillisiin ilmiöihin.

Luonnollisesti Kahlos on joutunut tekemään vaikeita valintoja kirjaan sisällytetyn materiaalin suhteen, mutta roomalaiseen kulttuuriin keskittyminen vaikuttaa hyvältä ajatukselta. Jako ei tietenkään ole selkeä. Kahlos selvittää esipuheessaan, kuinka kreikkalaisen kulttuurin barbaarikuva vaikutti tavattoman paljon roomalaiseen kuvastoon. Samaten aina myöhäisantiikkiin asti kreikkankieliset kirjoittajat osallistuivat Rooman valtakunnan sisäiseen diskurssiin, jossa samaten jatkuvuus aiemman kuvaston kanssa oli huomattava.

Myöhäisantiikissa on myös tunnistettavissa Itä-Rooman mielikuvastojen osittainen paluu tyyllisesti ja kielellisesti klassisoivaan kreikkalaiseen diskurssiin, samalla kun kirjoittajien oma identiteetti edelleen jatkui ”roomalaisena”. Toinen välttämätön raja on tehty niiden barbaariryhmien suhteen, joihin kirja toden teolla syventyy; tässä kohtaa Kahloksen oma myöhäisantiikin erikoisala on varmasti ollut osaltaan vaikuttamassa siihen, että painopiste on ”eurooppalaisissa” kansoissa. Näihin liitetyt stereotypiat juontuivat aina Herodotoksen skyyteistä ja traakialaisista asti, mutta heidän roolinsa tuli korostuneeksi etenkin myöhäisantiikin vuosisatoina. Huomiota liikenee kuitenkin myös sellaisille ei-kreikkalaisille ja ei-roomalaisille ryhmille kuin Zenobian aikakauden palmyralaiset Syyriassa.

Kirjan rakenne

Roomalaisten ja barbaarien historian kartoittaminen yhtenäisen kertomuksen muodossa asettaa haasteita siihen pyrkivän kirjan sisäiselle rakenteelle, kuten olen henkilökohtaisestikin saanut

kokea oman tutkimukseni suhteen. Kuinka kertoa roomalaisten lähes joka ilmansuunnassa kohtaamien kansojen historiaa, kun niiden kuvaaminen jatkui vuosisatojen ajan lähestulkoon samanlaisena. Samoja stereotypioita liitettiin samoihin – tai eri nimiisiin mutta samankaltaisiksi miellettyihin – kansoihin kautta vuosisatojen. Puhtaan kronologinen rakenne joutuisi palaamaan kulloisellekin alueelle aina, kun Rooman huomio taas kääntyi sinne.

Kansanimien (etnonymien) varaan rakentuva kerronta puolestaan johtaisi näiden kategorioiden tarpeettomaan ja todennäköisesti harhaanjohtavaan korostumiseen. Kahlos muistuttaa, että esimerkiksi termi ”germaanit” oli roomalainen luomus, jota ”germaanisiksi” nykynäkökulmasta usein luokitellut kansat eivät itsestään käyttäneet. Jos taas valitaan temaattinen lähestymistapa – ja näin ollen tarkastellaan yksi kerrallaan vaikkapa sellaisia teemoja kuin ”sotaisa barbaari”, ”muukalaisten uskonnot”, tai ”barbaarikansojen turmeltumattomuus” – ollaankin jo enemmän kirjallisuushistoriallisen tai kulttuurihistoriallisen tutkimuksen äärellä. Kahloksen kirjan valtaosin kronologinen, mutta maantieteellinen näkökulma on spesifi. Aasian ja Afrikan ryhmät valtaosin pois jättävä rakenne on pakostakin kompromissi, mutta se väistää yllä kuvaillut sudenkuopat.

Kirjan ensimmäinen luvun pääpainona, kuten jo yllä mainittiin, on ”barbaarit”-termin semanttisen kentän ja käyttöhistorian määrittely. *Barbarus*-sanan kreikkalaiset juuret ja sen persialaissotien myötä vahvistunut negatiivinen merkitys muodostavat tärkeän pohjan myös sille, miten roomalaiset – joiden oma asema kreikkalaisuuden ja barbaariuden välillä oli kauan vähintäänkin ambivalentti – omaksuivat kyseisen konseptin. Toinen luku tarkastelee roomalaisten omia tulkintoja kaupunkinsa perustamisvaiheista ja sen varhaisten asukkaiden identiteeteistä, ja selvittää seuraavaksi Rooman valtakunnan laajenemissotien sekä roomalaisen imperialismiin dynamiikkaa. Tämä oleellinen ja sisällöllisesti rikas luku pitää sisällään myös hyvin tarkoituksenmukaisen määrän roomalaisen triumfalismiin ja imperialismiin luonteen sekä provinssihallinnon ja hallittujen kansojen assimilaation pohdintaa. Se auttaa lukijaa ymmärtämään syvemmin myöhemmissä luvuissa kuvailtuja ilmiöitä.

Kolmas luku fokuoitiin tarkemmin roomalaisten pitkäaikaisten vihollisten, gallien, kuvaamisen perinteeseen. Hellenistisiä kreikkalaisia kiusanneiden kelttien/galatiin ja roomalaisten Italian hegemoniaa hankaloittaneiden gallien välille vedettiin yhtäläisyysmerkit jo hyvin varhain, sillä roomalainen eliitti koki erittäin hyödylliseksi kuvata itsensä samoja barbaareita vastaan taistelevina kuin kreikkalaisetkin. Hellenististen monarkkien ”galatomakhian” ja roomalaisen kuvaston välillä on selkeitä jatkumoa.

Kuten Kahlos muistaa korostaa, samat perityt elementit siirrettiin ajan myötä Caesarin gallialaissotien jälkeen koskemaan myös uusimpia kohdattuja pohjoisia ryhmiä, kuten brittejä ja germaaneita. Näin ollen kirjallisten lähteiden kuvauksia ei aina voida suinkaan lukea viattomasti

todellisia olosuhteita kuvaavina. Kirjallisen yleisön jo olemassa olevan tietopohjan (tai mielikuvaston) huomioiminen ja hyödyntäminen oli roomalaisten kirjailijoiden eräs tärkeimpiä tekniikoita. Luvussa käsitellään myös Caesarin luomaa ajatusta druideista gallien vastarintaa ruokkivina ja julmia ihmisuhreja harjoittavina pappeina. Tämä idea muokkautui varhaisen keisariajan kuluessa entistäkin vihamielisemmäksi, niin että Pliniuksen ja Tacituksen ajalle tultaessa druidit voitiin esittää maagikoina, jotka olivat valmiina yllyttämään ailahtelevaiset gallit Rooman valtaa vastaan minä hetkenä hyvänsä. Tämä kuva oli selvästi mieleenpainuva ja roomalaisten historiallisia pelkoja tehokkaasti hyödyntävä huolimatta siitä, että ensimmäisen vuosisadan puolivälissä jaa. druideja tuskin enää Euroopan mantereelta löytyi.

Neljäs luku on omistettu germaaneille, jotka monella tavalla ovat pohjoisista barbaareista suuren yleisön parissa vallitsevien stereotyyppien ytimessä. Kahlos muistuttaa tämän johtuvan yhteydestä, joka rakennettiin esimodernilla ja modernilla ajalla Tacituksen germaanien sekä myöhäisantiikin goottien, vandaalien ja muiden ryhmien välille. Kahlos selvittää, kuinka Caesar keksi germaanit etnisenä kategoriana. Tämän päätarkoituksena oli perustella, miksi hän pysäytti valloitusretkensä Reinille eikä saavuttanut joen itäpuolelle tekemiensä kahden hyökkäyksen myötä pysyviä tuloksia. Germaanit muodostuivatkin roomalaisen maailmankuvan pysyväksi kategoriaksi, johon liitettiin sekä primitiivisiä että idealisoivia elementtejä. Myös Tacituksen *Germania*-tekstin kuuluisat fennit, jotka eivät olleet missään mielessä ”suomalaisia”, nostetaan käsitteilyyn.

Kahlos kontekstualisoi erinomaisesti myös sen, kuinka myöhään – vasta frankkilaisajalla 700-luvulla – antiikin ”germaanit” ja meidän tuntemiemme ”germaanisten kielten” puhujat alettiin yhdistää toisiinsa. Tämäkin tapahtui lähinnä ulkoisen paineen, tällä kertaa Al-Andalusin muslimien, johdosta.

Luvussa 5 Kahlos luo katsauksen valtakunnan sisäisten identiteettien ja barbaareihin liitettyjen mielikuvien vaikutuksiin keskisen keisariajan kulttuurissa sekä yhteiskunnassa. Erittäin oleellisia ja laajemmalle lukijakunnalle varmasti uusia näkökulmia tuodaan esille paljon, etenkin mitä tulee roomalaiseen ideologiaan valtakunnan (teoreettisesta) rajattomuudesta, ja tämän ideaalin törmäyksestä käytännön tarpeisiin varustella ja valvoa Rooman pitkiä maarajoja. Esimodernin valtion kyky projisoida valtaansa provinssiin tai raja-alueille oli erittäin rajallinen, mikä korosti paikallisten ryhmien ja etenkin näiden eliittien kautta tapahtuvaa epäsuoraa hallintoa. Kronologisessa mielessä kappale tuo narratiivin 200-luvun vaikeiden aikojen äärelle, mutta viittaa myös runoilija Ausoniuksen (300-luvun loppupuoli) luomaan Bissulan hahmoon, joka on erinomainen esimerkki rajantakaisten barbaarien seksuaalisesta fetisoimisesta, heidän maidensa eksotisoinnista, ja orjakaupan realiteeteista.

Barbaarit ja myöhäisantiikki

Entäpä sitten myöhäisantiikki, joka lienee lähimpänä *Skholionin* lukijoiden sydäntä? Tämä aikakausi on Kahloksen kirjan loppupuolen keskiössä luvusta 6 eteenpäin, ja sitä tarkastellaan hyvin varmalla ja asiantuntevalla otteella. ”Skyytteinä” 200-luvun lähteissä ja vielä paljon myöhemminkin esiintyvien goottien yhteydet roomalaishallintoon ja etenkin armeijaan olivat alkaneet jo näiden barbaarien asuessa (valtaosin) valtakunnan rajojen ulkopuolella. Heidän – samoin kuin frankkien, vandaalien, skiirien, alaanien ja muiden ryhmien – merkitys etenkin Rooman armeijassa kasvoi suuresti 300-luvun loppupuolella. Kahlos murtaa sekä näistä ryhmistä että niiden ja roomalaisten välisestä kanssakäymisestä omaksuttuja populaareja harhaluuloja. Yksi näistä on ajatus ”kansainvaelluksista”, joka on vaivannut myöhäisantiikin tutkimusta kauemmin kuin se on edes ollut olemassa akateemisena erikoisalana.

Vuoden 376 kuuluisa Tonavan-ylitys näyttäytyy osana pitkää goottien ja roomalaisten välisten suhteiden historiaa. Sen ansiosta gooteille oli luonnollista pyrkiä Rooman valtakuntaan toiveenaan saada turvattu asema federaatteina. Toisaalta taas se tapahtumaketju, jonka johdosta suhteet roomalaisten ja goottien välillä huononivat, johtui roomalaisten komentajien ja käskynhaltijoiden kynnisestä sekä itsekkäästä käyttäytymisestä pakolaiskriisin hoitamisessa.

Theodosiuksen dynastian valtakaudella 300–400 -lukujen taitteessa keisarillisia barbaarivoittoja korostava kertomusperinne ja mutkikas todellisuus alkoivat olla hankalasti yhteen sovittavissa. Tuon ajan ylistyspuhujat päätyivät ajoittain melkoisen retorisen akrobatian harjoittajiksi. Ristiriita meille vääjäämättömältä näyttävän kehityskulun ja monien aikalaisten optimismin välillä voi kuitenkin olla lähinnä silmänlumetta. Aikalaisille rappio ja tuho eivät suinkaan olleet ainoa tapa lukea kulloistakin tilannetta. Sisällissodat ja ulkoiset invaasiot olivat ennenkin väistyneet uuden kulta-ajan tieltä, kuten vaikkapa kimbrisotien jälkeen. ”Rooman tuho” on sekin hyvin kyseenalainen kategoria, joka pätee lähinnä valtiollisen ja hallinnollisen elämän ilmiöihin. Tietystä mielessähän Rooma on edelleen läsnä kulttuurillisesti, kielellisesti, ja juridisesti. Kahloksen edellinen kirja *Rooman viimeiset päivät* (2016) kartoitti muiden muassa eri teorioita ja uskomuksia ”Rooman tuhosta”. Se on tarkkanäköinen, analyttinen, mutta myös syvän humaani opas näihin mutkikkaisiin ja traagisiin tapahtumiin sekä niitä seuranneiden vaikeiden vuosikymmenien historiaan taisteluineen, väärinkäsityksineen, sopimuksineen, suurine puheineen ja petoksineen.

Lukujen 7, 8 ja 9 narratiivi kiteytyy kolmen sananlaskunomaisen Rooman vihollisen, gootti Alarikin, hunni Attilan ja vandaali Geiserikin, ympärille. Kaikkiin näihin barbaarijohtajiin ja heidän motivaatioihinsa liittyy edelleen hyvin paljon harhaluuloja. Kahlos tekeekin parhaansa kontekstualisoidakseen niin goottien roolin valtakunnan länsi- kuin itäosissa 300–400 -lukujen

vaihteessa, hunnivaltakunnan ja Rooman suhteiden sekä nomadisten valtapiirien laajempien strategioiden kiemurat.

Tunnetuimpien tapahtumien rinnalle Kahlos nostaa myös sellaisia vähemmän tunnettuja episodeja kuten Gaïnaksen ja Stilichon kukistumista seuranneet etniset puhdistukset, joissa tuhansia gootteja tai gooteiksi tulkittuja siviileitä sai surmansa ensin Konstantinopolissa ja sitten Ravennassa. Sisäpoliittisten kilpailijoiden ja näiden seuraajien surmauttaminen oli toki pitkäaikainen roomalainen traditio, mutta se, että nämä massamurhat artikuloitiin etnisten ryhmien kautta, ei millään muotoa helpottanut valtakunnan siviilieliitin ja entistä enemmän ”barbarisoituneena” esitetyn armeijan välistä konfliktia. Uskonnolliset kiistat ja identiteetinmuodostus, etenkin mitä tulee Pohjois-Afrikan areiolaiskristityn vandaalivaltakunnan legitimitettiin kyseenalaistamiseen kolminaisuusoppia seuraavan kristinuskon läpilyömyssä historiankirjoituksessa, lainasivat niin ikään usein varhaisemman barbaaridiskurssin stereotyyppioita.

Kahlos muistuttaa, kuinka poleemisia ja vaihtelevia olivat sekä poliittisten vihollisten leimaaminen barbaareiksi että ei-roomalaisten ryhmien kaikenkattava tulkitseminen petomaisiksi valtakunnan vihollisiksi tai (kuten vaikka gallialaisen Salvianuksen pääteoksessa *De Gubernatione Dei*) moraalisesti turmeltumattomiksi ”oikeiksi kristityiksi” roomalaisten vaivuttua auttamattomaan rappioon. Hunnien valtapiiri puolestaan osoittaa konkreettisesti, kuinka houkuttelevaa nomadiyhdistyksen alamaisenä eläminen saattoi olla myöhäisroomalaisen hallinnon jatkuvista veroista ja velvollisuuksista kärsiville provinssiasukkaalle. Ironista kyllä osa näistä verovelvoitteista johtui juuri Konstantinopolin tarpeesta ostaa Attilalta rauha vuosittaisten ”lahjojen” muodossa. Historioitsija Priskoksen raportoima keskustelu hunnien maassa tyytyväisenä asuvan roomalaisen kanssa on yleensä tulkittu ainakin osittain kirjalliseksi tuotokseksi, mikä lieneekin pitkälti totta. Toisaalta viimeaikaiset tutkimukset kuten James C. Scottin *Against the Grain* ovat korostaneet varhaisten valtioiden maanviljelyspohjaisen verotuksen raskautta, ja sen usein aiheuttamaa muuttoliikettä valtion rajojen taakse ja veronkantajien ulottumattomiin. Kahlos sisällyttääkin hunnikappaleensa soveliaisiin kohtiin myös arkeologiseen ja vertailevaan materiaaliin perustuvia huomioita hunnien alkuperään, identiteettiin, ja valtakuntaan liittyen.

Luvussa 10 Kahlos kertoo edellisen luvun lopussa esille tulleiden Justinianuksen sotien historian, joka omalla tavallaan on myös kertomus siitä, kuinka uudelleenvalloitusten ja jälleen lujittuneen roomalaisen nativistisen retoriikan myötä ostrogoottilaisen Italian ”vaihtoehtoisen roomalaisuuden” kehityskulku tukahtui ulkoisen aggression edessä. Se oli alkanut Theoderik Suuren suuresta ”ihmiskokeesta” (kuten Kahlos sitä kutsuu), joka kannusti roomalais-goottilaista yhteiseloja ja katsoi rinnakkaisten, komplementaaristen identiteettien voivan vahvistaa toisiaan.

Nykyajan kansallisvaltioiden kasvateille tämä saattaa vaikuttaa tuohon tuomitulta haihattelulta. Kuitenkin, kuten Patrick Amory (*People and Identity in Ostrogothic Italy*) ja muut tutkijat ovat jo vuosikymmenien ajan todenneet, ostrogoottien Italian hallinnolliset rakenteet vaikuttavat olleen vahvalla pohjalla. Sen onnistui saada puolelleen sekä goottilaisten että roomalaisten alamaistensa lojaaliuden. Itse asiassa 500-luvun alun Italiassa sama henkilö saattoi olla sosiaalisesta ja juridisesta kontekstista riippuen ”roomalainen” oikeusprosessissa ja ”gootti” armeijassa. ”Barbaarisuus” oli puolestaan jotain aivan muuta: hyvin klassiseen tapaan se oli negatiivisten assosiaatioiden rypäs, jonka Theoderik halusi sulkea Italiansa ulkopuolelle.

Kirjan viimeiset luvut (11 ja 12) keskittyvät luoteisimpiin valtakunnan entisiin provinsseihin, Galliaan ja Britanniaan, sekä tuovat yhteen muutamia laajempia pohdintoja Rooman perinnön ja identiteettien tiimoilta. Etenkin galloromaanisen eliitin ja heidän uusien frankki- ja burgundihallitsijoidensa väliset suhteet sekä kirjallisten lähteiden kuva uusista herroista on erittäin tervetullut suomenkielinen esitys näistä vaiheista laajemmalle yleisölle. Sidonius Apollinariksen ja muiden sivistyneen eliitin jäsenten vaihtelevat asenteet ovat tärkeää todistusaineistoa, joka osoittaa että ”Rooman tuho” ei etenkin Galliassa ollut äkillinen tapahtumasarja, vaan identiteettien, retorisen koulutuksen ja yhä tärkeämmiksi muodostuvien kirkollisten urien hidas muutosprosessi uusien hallitsijoiden alaisuudessa. Tyypillistä oli myös se, kuinka (Itä-)Rooman keisarihovin ja eri barbaariryhmien välillä käytiin aktiivista diplomatiaa, jonka kautta roomalaiset yrittivät varmistaa, että kulloinkin vihamielisten ryhmien selustasta löytyisi ainakin yksi mahdollinen liittolainen.

Myöhäis- ja jälkiroomalaista Britanniaa koskevat kertomukset puolestaan näkivät Rooman vallan lopun jyrkkänä ja helposti juuri katastrofinarratiivien kautta ymmärrettävänä. Kahlos päättää kirjan katsauksella Itä-Rooman ja Balkanin *Sclaveni*-yleisnimellä kutsuttujen ryhmien suhteisiin sekä erinomaiseen alalukuun eurooppalaisten taipumuksesta projisoida etenkin omien kansallisvaltioidensa synty ja varhaishistoria myöhäisantiikkisiin barbaarien kuningaskuntiin.

Kirjan saavutukset ja edut

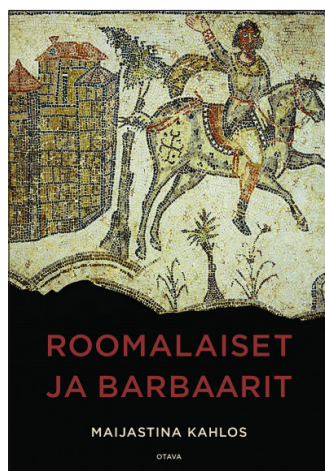
Roomalaiset ja barbaarit tarjoaa ensimmäistä kertaa suomalaiselle lukijakunnalle faktoihin lujasti perustuvan, mutta erinomaisen sujuvasti kerrotun teoksen roomalaisten ja etenkin pohjoisten kansojen mutkikkaista suhteista. Kahloksen miellyttävästä proosasta ja huolellisesta lukijan huomioisesta huolimatta myös apuneuvoille voi ajoittain olla tarvetta. Kirjan sisäkansien karttojen (Rooman valtakunta vuosina 150 ja 400 jaa.) voikin huomioida olevan paitsi asiasisällöltään moitteettomat – lukuun ottamatta Po-joen asemaan liittyvää pientä painovirhettä takakannessa – mutta myös hyvin suureksi avuksi keskivertolukijan yrittäessä paikallistaa

kaikkia kirjan lukuisista paikannimistä. Samanlainen hyödyllinen apuneuvo ovat myös kirjan alun (ss. 7–10) kronologiset listat tärkeimmistä kirjassa mainituista tapahtumista sekä Rooman keisareista ja kirjallisuusluettelon tarjoamat erinomaiset lukuvinkit. Kirjaan on myös siroteltu infolaatikoita erinäisistä aiheista. Nämä ehdottoman hyödylliset tiivistelmät auttavat lukijaa ymmärtämään esimerkiksi antiikin kielten terminologiaa eri ihmisryhmistä ja kansanimistä, nykytutkijoiden vaihtelevia käsityksiä ”kansainvaelluksista”, tai Galla Placidian roolia aikansa poliittisten tapahtumien polttopisteessä.

Käsitteellisellä tasolla eräs tärkeimpiä Kahloksen lähestymistavan etuja on se, miten hän määrittelee barbaarin. Hän ei rajoita tarkasteluaan ainoastaan valtakunnan ulkopuolelta peräisin oleviksi katsottuihin ryhmiin, vaan nostaa esille, kuinka myös monet valtakunnan provinssissa sukupolvien tai jopa vuosisatojen ajan asuneet ryhmät saatettiin esittää ”sisäisinä barbaareina”. Hän myös jaksaa muistuttaa lukijoille, että etenkin roomalaiskaudella barbaarisuudesta puhumisesta ei useinkaan ollut kyse absoluuttisista kategorioista, vaan liukuvasta asteikosta, jossa myös aikaisten keskuudessa tunnustettiin olevan ristiriitaisuuksia.

Valtakunnan ”sisäisinä barbaareina” joskus tunnetuista ryhmistä peräisin olevat henkilöt saattoivat elää elämänsä muuten täysin roomalaisina, mutta tulla leimatuiksi barbaareiksi esimerkiksi joutuessaan juridisen kiistan osapuoliksi – kuten pohjoisafrikkalaiselle sofisti Apuleiukselle kävi – tai kun he tekivät tyhmyksiä – kuten oli asiaintila gallialaissyntyisen kuvernööri Severianuksen tapauksessa. Tämä tunkeutui Armeniaan v. 161 oraakkelilauseen kannustamana. Hänen tappionsa ja kuolemansa jälkeen satiirikko Lukianos puhui Severianuksesta ”typeränä kelttinä” joka oli pohjoisten barbaarien tyypilliseen tapaan toiminut hybrisen sumentamin silmin.

Roomalaiset ja barbaarit kasvattaa paitsi lukijoidensa tietopohjaa ja kykyä analysoida barbaarikuvastoa hyödyntävää nykydiskurssia objektiivisesti, myös saa nämä tarkastelemaan ryhmäidentiteettien historiaa pitkän aikavälin esimerkkien valossa. Kahloksen viisas ja humaani teos tulee varmasti kulumaan myös bysantinistien ja historian opiskelijoiden ja harrastajien käsissä. Sen selvästi erottuva tarkoitus kaataa barbaareista lujassa eläviä myyttejä suurenkin yleisön parissa saa ainakin tämän arvostelijan toivomaan, että se löytyisi mahdollisimman monesta pukinkontista myöhemmin tänä vuonna.

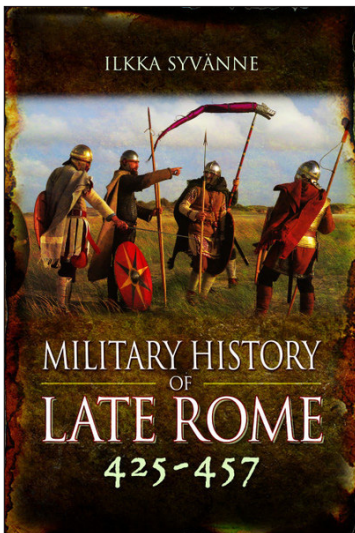
Kirja-arvostelu

Maijastiina Kahlos

**Ilkka Syväne: *Military History of Late Rome 425–457*.
Yorkshire: Pen & Sword Military 2020. ISBN 978-1-8484-853-
5. 185 sivua. £25.00 / \$39.95**

Ilkka Syväne väitteli tohtoriksi vuonna 2004 Tampereen yliopistossa teoksella *The Age of Hippotoxotai, Art of War in Roman Military Revival and Disaster 491–636*. Vuodesta 2017 lähtien hän on julkaissut kirjoja myöhäisantiikin sotahistoriasta, kustantajana Pen & Sword Military. *Military History of Late Rome 425–457* on neljäs osa tässä kansainväliselle yleisölle suunnatusta sarjassa. Suomalaisellekin tekijälle tämä on mahdollista.

Military History of Late Rome 425–457 on yleisesitys kuohuvasta 400-luvusta sotahistorian näkökulmasta. Syväne on rakentanut käsittelyn kronologisesti (omien sanojensa mukaan annalistiseen tyyliin) eli hänen kirjansa etenee tapahtumahistorian kerrontana keisareittain. Ratkaisu on toki selkeä, mutta hetkittäin aavistuksen puuduttava. Monien

poliittisten ja kirkkopoliittisten yksityiskohtien ja henkilöiden luettelointi uhkaa jäädä sotahistorian kannalta irralliseksi. Mielestäni temaattinen lähestymistapa olisi ollut hedelmällisempi: tällöin olisi voinut valikoida sotahistorian kannalta merkittävimpiä käännteitä ja keskittyä niihin. Itse asiassa odotin enemmän pohdintaa myöhäisen Rooman armeijasta, rekrytoinnista, aseistuksesta, sotateknologiasta ja käytännöistä. Tätä on yllättävän vähän ripoteltuna tapahtumahistorian oheen.

Parhaimmillaan Syväne on selostaessaan (kaavakuvineen) kuuluisia taisteluja ja piirityksiä, kuten Naissuksen piiritystä vuonna 441 ja ns. Katalaunisten taistelua vuonna 451,

sekä pohtiessaan sotilasteknologiaa kuten Thessalonikan muureja. Tärkein huomioni koskee lähdekritiikkiä. Myöhäisantiikin lähteet ovat hyvin monenlaisia ja ongelmallisia, ja kutakin lähdettä on arvioita sen kirjallisen lajin mukaan. Siksi esimerkiksi pyhimyselämäkertoja ei kannata lukea sellaisenaan yksinkertaisina selontekoina yhteiskunnallisista oloista tai yksittäisistä tapahtumista. Panegyryrit eli ylistyspuheet eivät myöskään raportoisi suoraan jonkun keisarin tai sotapäällikön toimia sellaisinaan. Erityisen varovainen on syytä olla Massilian piispan Salvianuksen teoksen *De gubernatione dei* suhteen, sillä Salvianuksen tuomitseva ote värittää koko hänen selostuksensa myöhäisantiikin yhteiskunnasta. Muutamat heitot kuten ”those late Roman fools with a pagan bent” (s. 41) eivät mielestäni toimi. Samoin luonnehdinta Aëtiuksen ja Marcianuksen maailmanhistoriallisesta merkityksestä ”Marcian and Aetius had saved Western civilization from the barbarian nightmare represented by the Huns, and we can all be forever grateful to them for that” (s. 156; vastaavasti myös s. 126) sopii mielestäni huonosti tällaiseen teokseen.

On vaikea sanoa, miten laajalle yleisölle teos on suunnattu, sillä Syväne ei suuremmin taustoita kerrontaansa. Otollisin lukijakunta lienevät sotahistorian harrastajat, joilla on valmiiksi kiinnostusta ja taustatietoa aikakaudesta. Akateemisen yleisön kannalta on ongelmallista, että keskustelu aikaisempaan tutkimukseen on vähäistä ja viittaukset antiikin lähteisiin välillä ylimalkaisia ja epäsystemaattisia. Usein Syväne viittaa aiempiin teoksiinsa; parempi ratkaisu olisi ollut selostaa lyhyesti asia uudestaan. Syväne viittaa myös varsin vähän myöhäisantiikin uudempaan tutkimukseen huolimatta sen nykyisestä buumista (esimerkiksi Peter Heather, Wolfgang Liebeschuetz, Michael Kulikowski, A.D. Lee), vaan tukeutuu paljossa vanhaan J.B. Buryyn (1923).

Kirjassa *Military History of Late Rome 425–457* on selkeästi hyviä aineksia sotahistoriaan, mutta nyt se on mielestäni jäänyt keskeneräiseksi. Kirja olisi kaivannut perusteellisempaa kustannustoimittamista ja karsimista.

Bysantin tutkimuksen seura
Sällskapet för bysantinsk forskning

Tieteiden talo
Kirkkokatu 6
00170 Helsinki

Seuran johtokunta 2020

Kai Juntunen
Manna Satama
Vesa Vahtikari
Mirkka Koskimäki (siht.)
Marja Usvasalo (tal.hoit.)
Maijastina Kahlos (vpj.)
Päivi Salmesvuori (pj.)

Seura pyrkii kokoamaan yhteen sekä Bysantin tutkimuksen piirissä tai sitä sivuavilla aloilla työskentelevät tutkijat että kaikki alasta kiinnostuneet. Jäsenmaksu on 15 euroa, perhejäsenet 20 euroa, perustutkinto-opiskelijalta 7 euroa, yhteisöjäseniltä 35 euroa. Sen voi maksaa tilille FI57 1572 3000 0273 91, viitenumero 20187.

Yhteystiedot pyydetään jättämään joko postitse seuran postiosoitteeseen tai sähköisesti osoitteeseen [bts\(at\)pro.tsv.fi](mailto:bts(at)pro.tsv.fi)
Internet-sivut: www.protsv.fi/bts